

Hold

Kalandozások a Mare Crisium peremén

Korábbi olvasmányaim felkeltették érdeklődésemet a „holdbeli híd” iránt, és mivel a terminátor alig haladt túl a kérdéses területen, gondoltam megnézem, mit láthatok ott. Az észlelés előtt elolvastam Bartha Lajos cikkét (Meteor 1993/5.) és Gyenizse Péter észlelési beszámolóját (Meteor 1994/6.). A terület és az alakzatok azonosítását is a fenti leírások alapján végeztem. Az alábbiakban három időszakra bontva írom le az általam látottakat.

1.

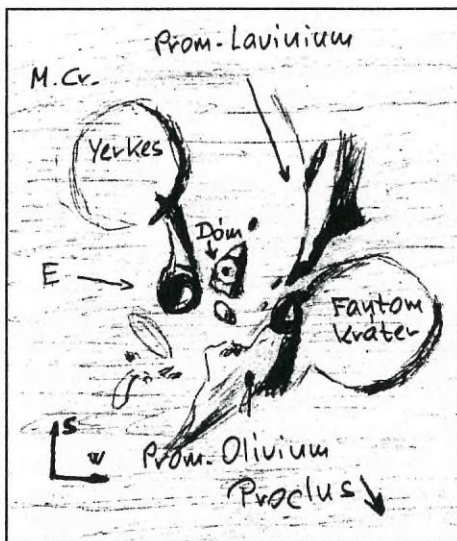
2000.04.08. 17:50–19:20 UT, S7, T4. (újhold után 4 nappal)

2000.04.09. 17:00–17:40 UT, S7, T4. (újhold után 5 nappal, felhők között)

355/2100 T, 66–168x, főleg 124–168x.

A két hegyfokot már jócskán túlhaladta a terminátor, de a lapos megvilágítás még sok finom részletet emelt ki a területen. A Yerkes-kráter határozott, de igazából csak a Ny-i pereme emelkedik ki a Mare Crisiumból. A kráter határa csak az eltérő színe miatt vehető ki a többi részén. Az említett perem egy kereszteződő vonulatban folytatódva ereszkedik le a síkra, végén egy kisebb kráterrel (Yerkes E). Ez a kráter szinte felkúszik a vonulatra, mint ha ferde becsapódás nyomán keletkezett volna. Ez a kráter határolja be a vizsgált terület K-i határát. É-ról a Prom. Olivium nyomul be, melynek csúcsa (a fok) hiányzik, hiszen itt egy kráterben végződik. Ez a kráter (illetve a létrehozó becsapódás) szinte kiharapja a csúcsot, amely így a kráter körvonalát É-ról ív alakban követi.

A kis kráter is nagyon érdekes. Nem szabályos, inkább csepp alakú. A kör alakú rész DNy-ra egy keskenyedő nyúlványban végződik. Ez a csepp alakú kráter szépen rásimul a tőle (és a fokoktól) Ny-ra levő, nehezen kivehető fantomkráterre, amely kb. a Yerkes-kráterrel egyező méretű. A Prom. Olivium K-i oldala tagolt, egy nagyobb rész be is hatol a Mare Crisium síkjába. Ettől a résztől K-re (és a Yerkes E-krátertől É-ra) több kisebb-nagyobb kiemelkedés, dombocska tarkítja a talajt. A Délről ívelő Prom.

Lavinium vonulata éles csúcsban végződik, melynek a Ny-i fele több íves beharapást rejteget (erre az árnyékok utalnak) közülük a csúcsonál levő a leghatározottabb. Hogy ez a beharapás esetleg kicsiny kráterben végződik-e, most nem lehet egyértelműen eldönteni, mert az árnyék elfedi a talajközeli részeket. Másnap sem sikerült itt krátert látni, csak az ívelt árnyékokat.

A látottak alapján nem vagyok meggyőződve egy ottani jelentős kráter létezéséről, esetleg nagyon piciny gödör lehet csak ott (a túl keskeny árnyék nem fed el nagy területet). Erre a választ (mivel a következő napok borultak voltak, később pedig már a merőleges megvilágítás nem tette lehetővé részletek megfigyelését) csak az ellentétes megvilágításnál végzett észlelés adhatja meg.

A két hegyfok és a Yerkes E-kráter közötti terület is mutat érdekességeket. Itt a legfeltűnőbb alakzat a dóm, amely először ívelt, kerekített sarkú, megnyúlt háromszög alapúnak látszott, igen határozott kürtővel, vagy tetőkráterrel. Később, ahogy a megvilágítás változott (de legfőként a másnapi, ismételt észleléskor) tűnt fel, hogy a jelzett alapon a dóm határozottan kör alakú. Ennek D-i végén a közelben még egy kis csomócska látszik a tenger talaján, míg a másik, lapos végét egy elnyúltabb és kiterjedtebb magaslat követi. Későbbi észlelésekkor (6-7 napos Hold) a dóm az alapjával, ill. a két végénél látszó kiemelkedésekkel együtt fénylő ívelt kifliként látszott, melőzve mindenféle dómszerűséget, de a kürtő ilyenkor is észrevehető.

A dómtól a fokok felé még két kis keskeny kiemelkedés (borda) is látszik. A déli a Prom. Lavinium végénél, ill. annak folytatásában, de párhuzamosan eltolódva a dóm felé. Ez hosszabb, 1:3 arányú és nagyon határozott látványú, míg a másik kissé alacsonyabb és rövidebb, az előző folytatásában, de már a Prom. Olivium végénél levő kráter mellett.

A 8-i észlelést Emese leányommal közösen végeztük. A leírt finom részletek kb. 95%-át ő is egyértelműen látta.

2.

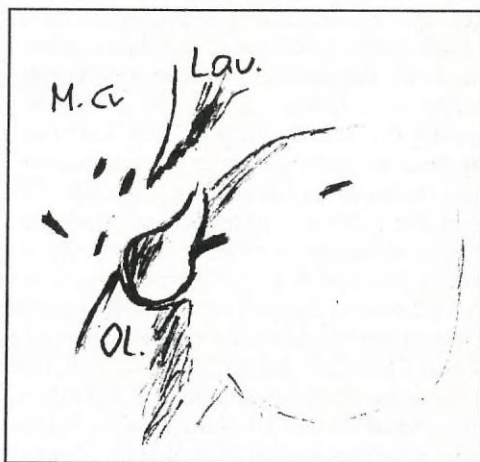
2000.04.20. 22:40–23:20 UT, S 5–6, T 4. (telehold után 4,2 nappal)

2000.04.21. 23:00–24:00 UT, S 5–6, T 4. (telehold után 5,2 nappal)

355/2100 T, 105–124x.

Már nagyon vártam, hogy az ellentétes megvilágítás milyen további részleteket fog megmutatni, illetve a már látottakat mennyiben módosítja. Azonban hiába vártam ki a késő éjszakai, delelőközeli időpontokat, az alacsony delelési helyzet miatt, az ottani nyugtalan légkör csak kis nagyítást engedett meg. A 124x-es nagyításnál már „nyüzsgött” a Hold felszíne, ritka másodpercekre korlátozva a megfigyelési lehetőségeket.

20-án kettős hatás érvényesült. Egyrészt a csepp alakú kráter és a Prom. Lavinium ívelt hegye által alkotott két ív „álkráter” látszatát kelti. Másrészt e csepp alakú kráter K-i, (körívszakasz),

fényes pereme ívelt, „gátszerű” képzetet kelt, de a kráter belső árnyékának hatásával kontrasztban (ez lenne a „híd”) kelti e híd alatt átvilágító fény hatását is. Felületesebb nézésre pedig a hegyfokok között kettős kráter „látszik”. Ekkor a fokoktól K-re levő dóm nem volt feltűnő, de a kürtő már határozott volt.

21-én már jól látszik a dóm a háromszögletes alapzatával, persze a kürtő is. Most a dóm az alapzaton mintha közelebb lenne a hegyfokokhoz, mint az ellentétes megvilágításnál, de ez valószínűleg az ellentétes irányú árnyék okozta „tologató” hatás játéka. A fokok között a csepp alakú kráter alig észrevehető, valószínűleg a Ny-i fala a magasabb. Ellenben a kráter végének Mare Crisium felé levő ívelt pereme, valamint a P. Lavinium ívelt hegye erősebben kelti hamiskráter hatását, mint eddig. Ezek együtt megmagyarázhatják a hol a Lavinium-, hol az Olivium-fokhoz közelebb látszó kráter hatást is. Persze ez a „kráter” a két végén nyitott. Ezt a területet a fantom-kráter pereme be is árnyékolja. A hegyfokok mellett a Mare Crisiumban látott bordákból most a Prom. Lavinium melletti látszik csak, de ez mintha valamivel hosszabb lenne, mint ellentétes megvilágításnál. Valóban úgy tűnik, mintha ívként zárná a két hegyfok közötti szakaszt. Persze az ív nem teljes. Feltűnő volt még a Mare Crisium talajának bordázottsága, főleg a Yerkest is érintő Dorsum Oppel.

Az eddigiekben (részben a későbbiekben is) az 1. ábrán jelölt alakzatokra hivatkozom. Ez nem igazi rajz, hiszen sem árnyékoltság-, sem egyéb rajztechnikai szempontból nem nevezhető teljesnek. Nem tudtam a látottakat visszaadni vele, csak az alakzatokat próbáltam megfelelően ábrázolni.

3.

2000.05.07. 18:00–20:10 UT, S8, T 4,5. (újhold után 3,6 nappal)

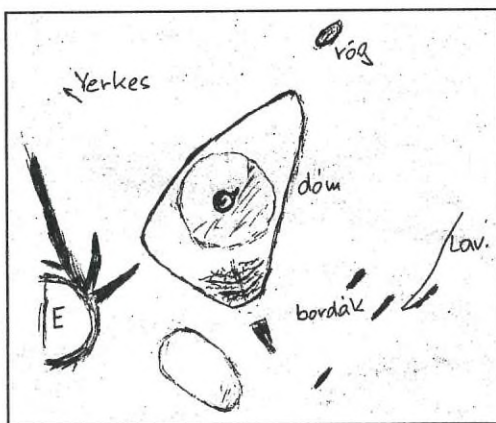
2000.05.08. 18:45–20:35 UT, S8, T 2–4. (újhold után 4,65 nappal, vonuló felhők között, zömmel vékony fátyollal fedett a Hold)

355/2100 T, 221–263x, 200/1500 T, 120–158x

Ebben az időszakban a kiemelkedő nyugalom lehetővé tette a nagyítás növelését, s egyben újabb, finomabb részletek megpillantását is. Mindkét este leányommal közösen nézelődtünk, 8-án két távcsővel is, melyeket felváltva használtunk.

Az eddigiekben nem állt rendelkezésre megfelelő részletességű holdtérkép, míg a következő észlelések alatt már a Rükl-féle holdatlással vettem össze a látványt. Az atlasz igen sok részletet mutatott térkép-, vagy fotó formájában a kérdéses területről, de valószínűleg az eltérő fényviszonyok miatt ez nem mindig egyezett a látottakkal.

A „holdhíd” témában igazi újdonságot ez az időszak nem hozott, csak megerősítette az eddig leírtakat. Viszont a területen látott finomabb részleteket néhány részletrajz kíséretében érdemesnek tartom lejegyezni. A legérdekesebb részletet a csepp alakú kráter mutatta. A csepp hegye ennél a megvilágításnál még nyitott, feltehetően

alacsonyabb a perem többi részénél. Másnapra már bezáródott. Ennek a kráternek a K-i pereme „felhasadt”, egy szilvماغ alakú mélyedést közrezárva. Ez a mélyedés másnapra kikerekedett, peremkrátterszerű a magas kráterfal tetején. A kráter Ny-i oldalán a nyakrésztől egy keskenyedő borda ereszkedik le (be) a fantomkráter belsejébe. Ott a folytatásában egy további bordaív is látszik. (2. ábra)

A Yerkes E-kráter külső falától V alakban két bordaív indul ki, melyek közül az egyik a dóm háromszögszerű alapzatának K-i csücskéhez, míg a másik a Yerkeshez induló gerinc felé ívelve. A legérdekesebb maga a dóm volt. Most sem dominált a dóm félgömb alakja, csak az alapját képező nagyobb háromszögszerű kiemelkedés. A dómtól ÉNy-ra eső csücsök két terasz szerű kiemelkedéssel ereszkedik a tenger síkjára. Ezek keresztirányúak, középrészükön magasabban kiemelkedve. Ezen a részen az alap felülete igen finom mintázattal szemcsézett, göröngyös. A csücsöktől leszakadva, de annak folytatásaként még egy ék alakú borda is van. A dóm kürtője határozott, kiemelkedő peremmel szegélyezett, mely a DNy-i részén megszakadva, egy rövid, keskenyedő árokban ível majdnem a dóm széléig. A két fok között a tenger talaján levő bordák szaporodtak. A P. Lavinium hegyénél levő bordával párhuzamosan, annak dóm felőli oldalán egy hasonló jellegű, de alacsonyabb borda is előtűnt. (3. ábra)

A fenti finomságokból, a részben felhős Hold ellenére is lehetett látni 20 T-vel a következő részleteket: a dóm központi kürtője, a dóm alapjának redői, a fokok és a dóm közötti terület három bordáját és a csepp alakú kráter alakját.

Remélem sikerült mások érdeklődését is felkelteni a fentiekhez hasonló, finom részletek iránt. Továbbá várom más észlelők megerősítését az itt leírtakról.

BERKÓ ERNŐ

Ágasvári Ősz 2000

Október 20–23. között (péntek–hétfő) észlelőhétvégét tartunk az Ágasvári turistaházban!

Észlelési lehetőség a 44,5 cm-es Odyssej-2-vel, az MCSE kisebb távcsöveivel, továbbá saját műszerekkel (változócsillagok, kettőscsillagok mély-ég objektumok, bolygók megfigyelése).

Igény szerint étkezés is rendelhető!

Jelentkezés Mizser Attila főtitkárnál

(tel./fax: 386-2313, E-mail: mzs@mcse.hu)

Jelentkezési határidő: október 10.